

Schatgraven

Tweeluik over de ontwikkeling van een exemplaar

'Het ontwerpen van een exemplaar is net schatgraven. Eerst lang zoeken, dan diep graven. Maar als je de schat in handen hebt, blijkt deze heel mooi en groots te zijn', aldus Evelien van de Bovenkamp en Pieter-Jan Ebbers.

In dit tweeluik wordt verslag gedaan van twee schatgravingen: 'De Spees' en 'Beleef de tijd'. 'De Spees' gaat over cultureel erfgoed. In 'Beleef de tijd' wordt de vraag gesteld naar een objectivering van de tijd.

1. Van verdedigingsbolwerk tot verdedigingsnatie

Waar is de schat?

Het duurde wel even voordat wij helder hadden wat het onderwerp van ons exemplaar zou worden. Allereerst hebben we bepaald waar we ons project uit wilden voeren. Dat werd het gebied rond Rhenen en Opheusden. In overleg met docent J. Veldman hebben we vervolgens een zogenaamde 'culturele kaart' van deze omgeving gemaakt. Wat is nu historisch? En wat is nu een mooi cultureel onderwerp?, vroegen we ons hierbij af. Maar vooral ook dit: is het fenomeen dat we op de kaart zetten nog daadwerkelijk aanwezig? Dat

laatste is immers ontzettend belangrijk!

Gaandeweg merkten we dat het kiezen van een onderwerp niet iets is wat je zomaar in een paar uurtjes doet. Daar gaat tijd in zitten. Aan de andere kant is het ook weer zo dat je de tijd die je hier voor je gevoel kwijtraakt uiteindelijk weer terugwint als je bezig bent met het ontwerpproces.

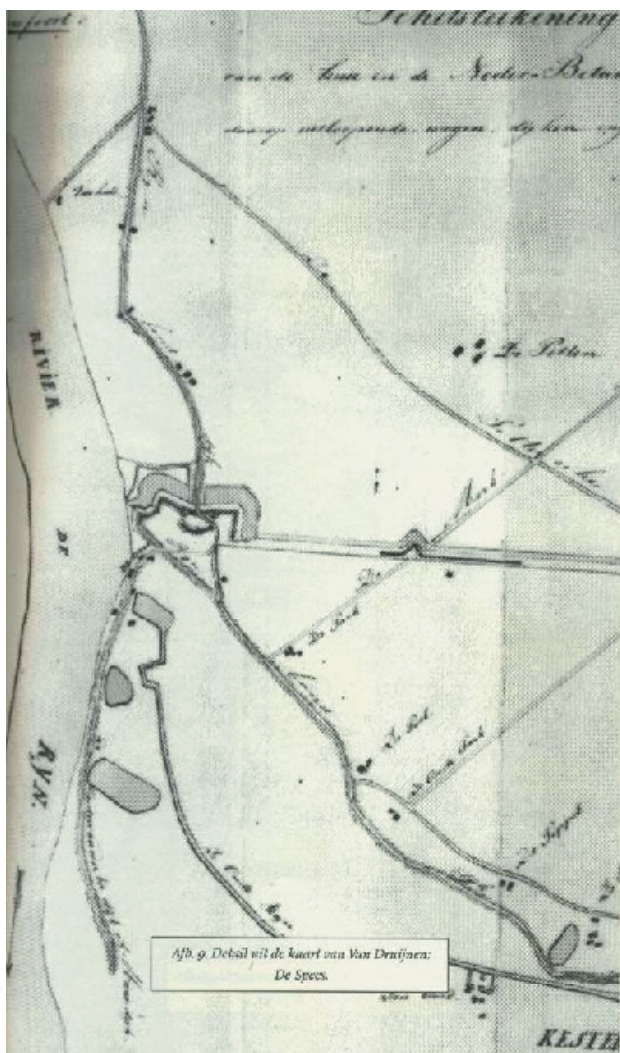
Het graafproces

Uiteindelijk is 'De Spees' ons onderwerp geworden. 'De Spees' is een verdedigingsbolwerk tussen Opheusden en Kesteren. Voor een definitief idee zijn we naar het Arend Datema-instituut, het archief van Kesteren, geweest. De medewerkers hier verstrekten heel bereidwillig informatie. Sterker nog, het bleken wandelende informatiebronnen. Vooral toen we eenmaal op het thema 'De Spees' kwamen, waren zij niet meer te stuiten. Aan het archief hebben we kopieën van kaarten en een boekje met informatie te danken. We mogen de medewerkers altijd bellen. De contacten die je opdoet bij het ontwerpen, ervaren we als een erg leuke kant van het ontwerpproces. Je maakt kennis met mensen die veel van het onderwerp weten, mensen die zeer geïnteresseerd zijn. Dit merkten we ook in Naarden. Daar is een vestingmuseum met daarbij een bibliotheek met allerlei informatie over vestingwerken in Nederland. Hier hebben we onze halve studiebeurs van de maand september aan kopieën besteed.

Het pakket kopieën vormt onze achtergrondinformatie. Het is namelijk heel naïef te denken dat het verdedigingswerk 'De Spees' speciaal voor de verdediging van het dorpje Opheusden gebouwd is. Dit beeld willen we de kinderen niet meegeven. We willen 'De Spees' in het kader plaatsen van de verdediging van Nederland.

Wat we allemaal tegen kwamen (tijdens het graven)

Het ontwikkelen van een exemplaar kost veel tijd. Dat wisten we voordat we eraan begonnen. Maar dat het zoveel tijd zou zijn! Voordat je maar één letter op papier hebt, kun je echt uren bezig zijn. Maar als je schop eenmaal de juiste aarde heeft gevonden, gaat het vanzelf. Dat is onze ervaring. De dingen die we tegenkwamen voordat we de juiste aarde vonden,

Afb. 9. Deel van de kaart van Van Drenth: De Spees.

geven we hieronder weer. Niet om u te ontmoedigen, maar om u een gevoel van herkenning te geven. Van tevoren merken we op dat we weliswaar het goede begin hebben gevonden, maar dat we op het moment dat we dit schrijven nog volop aan het ontwikkelen zijn.

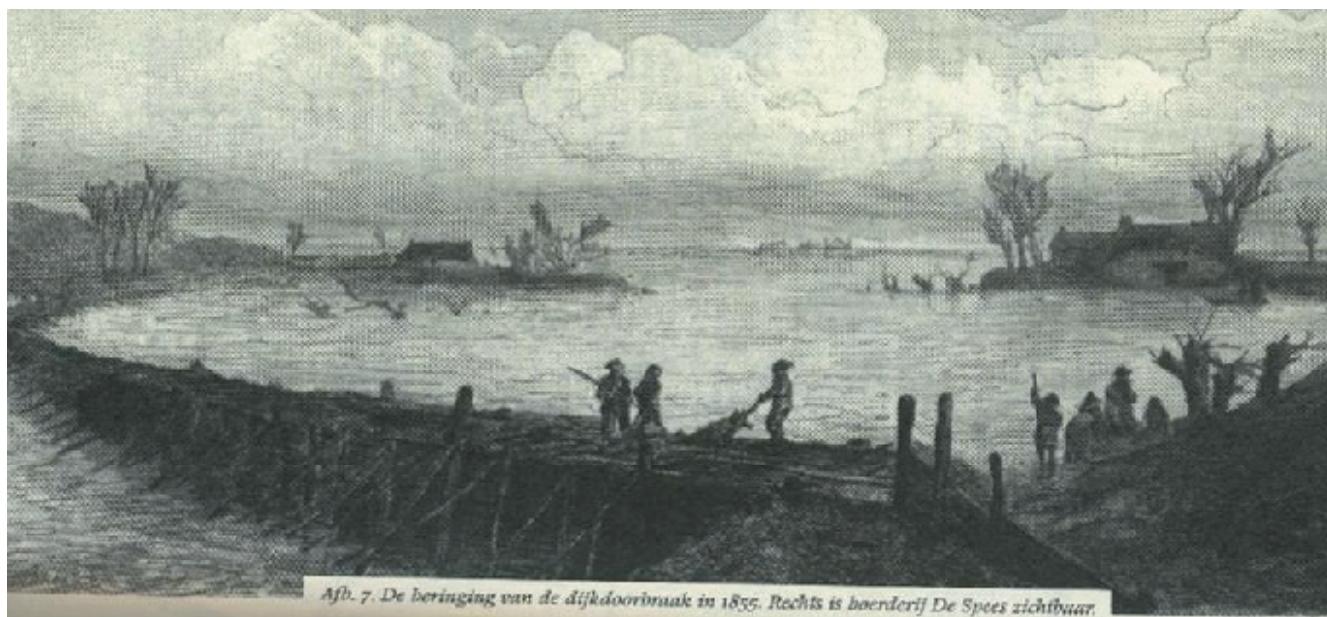
Het ontwikkelen van een exemplaar is een proces van vallen en opstaan. Maar het is ook een proces dat je rijker maakt. We dachten wel eens: nu hebben we het! Maar dan bleek toch weer dat we ons opnieuw moesten inlezen en op zoek moesten naar andere mogelijkheden. Een lastig punt was (en is) voor ons bijvoorbeeld de combinatie van het historische en het pedagogische aspect. Hier is absoluut uit te komen, maar het vraagt wel aandacht. Verder vraagt de introductie (de ouverture, red.) absoluut veel aandacht. Een goede 'Einstieg' is immers essentieel voor zowel de vormgeving van een exemplaar als voor de uitvoering met de kinderen.

De schat krijgt vorm

Met 'De Spees' hebben we een prachtig fenomeen te pakken. Er is veel te ontdekken: er staan nog bunkers in het landschap, het landschap is verhoogd en puntvormig en er is een monument aanwezig. Niets is dus mooier dan juist daar met de kinderen

te starten. We willen de kinderen op deze locatie zelf dingen laten onderzoeken, aan de hand van vragen als: Wat zie je nu in het landschap? Wat valt jullie op? En wat zou je nog meer willen weten? Als we dan weer bij elkaar zitten, verzamelen we alle informatie en vragen van de kinderen, is ons plan. Vervolgens willen we een Socratisch gesprek voeren rond de vragen wat het fenomeen eigenlijk te betekenen heeft, waarom het 'De Spees' heet en hoe het gemaakt zou zijn. Dit vormt onze introductie. Hoe het verder gaat, blijft nog even geheim, zowel voor u als lezer als voor onszelf. Zo ver zijn we op dit moment nog niet. Onderwerpen die zeker aan de orde moeten komen, zijn de geschiedenis van Nederland als verdedigingsnatie en de manier van bouwen van Menno van Coehoorn, die hier als vestingbouwer een boek over schreef. Natuurlijk willen we ook iets op schaal nabouwen.

De lezers die zelf al een exemplaar gemaakt hebben, begrijpen waarschijnlijk iets van de brij aan gedachten die hierboven staat. Ze weten ook dat na een aantal maanden deze gedachten netjes geordend staan in een exemplaar. Waarschijnlijk weten wij dat dan ook!

Afb. 7. De berijping van de dijkdorbraak in 1855. Rechts is boerderij De Spees zichtbaar.

2. 'Beleef de tijd'

Wat is tijd?

Hoe zou onze wereld er uitzien zonder tijd? Is dat eigenlijk wel mogelijk? Is er dan wel een wereld? Bij het stellen van dergelijke vragen is het belangrijk te weten wat je onder tijd verstaat. Is tijd iets dat we af kunnen lezen? Is tijd dat wat de klok weergeeft? In hoeverre heeft de zon invloed op de tijd?

Deze en nog veel meer vragen kwamen bij ons op tijdens de ontwikkeling van ons exemplaar over de tijd. Vaak is ons de vraag gesteld hoe we toch tot dit thema gekomen zijn. We vinden het moeilijk om daar antwoord op te geven. We zijn er eigenlijk

spontaan op gekomen na een bezoek van professor Peter Buck aan onze klas. Hij voerde met ons het exemplaar 'Het licht en de dingen' uit, waarin de vraag centraal stond: Wat is dat toch met dat licht? We konden daar niet 1, 2, 3 een antwoord op geven, want wat is licht nu eigenlijk? We dachten daar nog verder over door en kwamen – hoe, dat weten we niet meer – uit bij het begrip 'tijd'. Daarin zagen we mogelijkheden voor een exemplaar.

Na een paar oriënterende gesprekken met onze begeleiders B. Kalkman en M.E. Roeleveld stelden we het thema voor ons exemplaar vast op 'tijd'.

Aspecten van tijd

We begonnen met het maken van een thematische landkaart. Daarbij kwamen we op onderwerpen als het trekken van vogels, fossielen, tijd in de natuur, Christiaan Huygens, de eeuwigheid, objectivering van de tijd, verschillende jaartellingen ... Hoe vang je zo'n breed begrip nu in één exemplaar?, vroegen we ons af. Waar moeten we beginnen waar moeten we eindigen?

Na het maken van zo'n landkaart is het belangrijk om dingen te gaan selecteren. We stelden ons dan ook de vraag welk deelgebied van 'tijd' we wilden gaan behandelen. Als uitgangspunt kozen we 'de objectivering van tijd'. We dachten na over een tijd waarin tijd niet objectief was: een tijd zonder wijzerplaat. Naar die tijd moeten we terug, zo stelden we vast. Maar hoe pak je zo iets aan? In eerste instantie dachten we erover een verhaal te

maken dat zich afspeelt in een verleden zonder klokken. De kinderen zouden via dit verhaal de tegenstelling ervaren met onze tijd. Na bespreking van dit begin met onze begeleiders kwamen we bij de eerste hobbel. De vraag die de begeleiders ons stelden, was: 'Beleven de kinderen nu werkelijk die tijd? Jullie moeten proberen te bereiken dat je met de kinderen echt in zo'n "tijdloze" situatie terechtkomt. Dat ze er niet over horen vertellen, maar dat ze het zelf meemaken. Je moet beginnen bij het fenomeen.'

Beleef de tijd!

Na veel denkwerk en eerste aanzetten van onze begeleiders kwamen we tot een plan: een dag met de kinderen het land of een park intrekken zonder

horloges of andere tijdmeters bij ons te hebben, ons die dag laten leiden door de zon, de natuur en ons gevoel. Met dit idee konden wij goed verder en we zagen het ook zitten. Het voldoet bovendien aan de 'eisen' van Onderwijskunst: het is een goede manier om het thema te ontsluiten.

Heel globaal zal onze 'dag zonder tijdmeters' er als volgt uit komen te zien: we gaan met de leerlingen schaduwspellen doen, het landschap tekenen met de schaduwen van verschillende tijdstippen erbij, de baan van de zon waarnemen en vastleggen en tijdbelevingsopdrachten doen. Na een gezamenlijke maaltijd zullen we met de kinderen kijken wat de Bijbel zegt over tijd. Genesis 1:14-19 spreekt boekdelen. We willen de dag afsluiten met het vertellen van een sage of legende waarin duidelijk naar voren komt hoe in de Oudheid over de zon werd gedacht. De zon is immers allesbepalend voor onze tijdsbeleving en -bepaling. Verder zitten we nog midden in het ontwikkelingsproces.

De klok van Christiaan Huygens

Hoe we vervolgens verder gaan? We hebben een opzet gemaakt waarin de beleving van tijd in een periode *zonder* klok en *met* klok centraal staat. In ieder geval willen we na de 'dag zonder tijdmeters' een Socratisch gesprek over de filosofische kant van tijd voeren. Vervolgens willen we de overstap maken naar de objectivering van tijd. Daarbij zal de persoon Christiaan Huygens centraal staan. Hij ontwierp een klok met een steeds gelijke beweging, die voor een 'zuiver' gemeenschappelijke tijd zorgde. Hoe werd de klok in zijn tijd ontvangen?, is de vraag waar we aansluitend mee aan de slag willen. Waren de mensen er blij mee of zagen ze het helemaal niet zitten? De kinderen zullen de opdracht krijgen om in kleine groepjes een PR-team voor Huygens te vormen. Zij moeten zijn uitvinding onder het volk proberen te brengen.

Onze eigen klok

Een bezoek aan het klokkenmuseum in Schoonhoven zal het technische verhaal en de ontwikkeling van de klok duidelijk moeten maken. Aansluitend laten we de kinderen zelf een uurwerk c.q. klok ontwikkelen. Tot slot willen we terugkomen op de vragen uit het begin van ons exemplaar: Is de natuur in overeenstemming te brengen met onze tijdsindeling? Of moet daarvoor een hele nieuwe, natuurgetrouwe tijdsindeling worden gemaakt?

Binnen ons exemplaar willen we met de kinderen doordringen in het begrip tijd. Wat is tijd nu eigenlijk? Is dat onze beleefde tijd of de door klokken vastgelegde tijd? En wanneer gaan we goed met de tijd om? Dat zijn spannende thema's die om een antwoord vragen.